

(НЕ)ВЪЗМОЖНАТА ЕВРОПЕЙСКА АРМИЯ**Андрей Михайлов****THE (IM)POSSIBLE EUROPEAN ARMY****Andrey Mihaylov**

***Резюме:** Промяната в системите за защита на сигурността е неизбежна, колективната отбрана е необходимост, както показват изследванията на Eurobarometer. Какъв е пътят за постигане на европейските амбиции в отбраната – вероятно не с изграждането на изцяло нова отбранителна система като се започне от „бял лист“, а с нарастване на усилията, насочени към по-големи способности, т.е. към тяхното фокусиране, а не към изместване. Не е обосновано, при война на континента, да се създава допълнителен риск от дублиране и конкуренция на колективни системи за отбрана, т.е. деформация на търсения ефект на синергия. Така вместо засилване на архитектурата на сигурността в Европа да се постигне отслабване на отбраната. Сигурността на Европа не следва да се гради на дублиране на способности, а на нарастването им.*

***Ключови думи:** европейска армия; риск; дублиране на способности*

***Summary:** The change in security protection systems is imminent, but collective defense is a necessity, as Eurobarometer surveys show. What is the way forward to achieve European defense ambitions - probably not starting from a "white sheet" to build an entirely new system, but increasing efforts towards greater capabilities, i.e. focusing them rather than displacing them. It is not justified, in a war on the continent, to create an additional risk of duplication and competition of collective defense systems, i.e. to distort the sought synergy effect and instead of strengthening the security architecture in Europe to achieve a weakening of defense. Europe's security should not be built on duplication of capabilities, but on growth of capabilities.*

***Key words:** european army; risk; duplication of capabilities*

УВОД

Средата на сигурност в Европа се промени драматично през последните две години – това постави на дневен ред множество въпроси за това как да бъде организирана и повишена степента на защита на европейските държави. Войната срещу Украйна е поредното доказателство за значимостта на системите за колективна отбрана и невъзможността всяка държава самостоятелно да гарантира своята сигурност. Неведнъж е обсъждан въпроса за създаването на европейски въоръжени сили, но в светлината на предстоящите избори за

Европейски парламент през лятото на тази година, темата ще придобие много по-голяма публичност – различни политически субекти ще повдигат въпроса за евентуална европейска стратегическа автономия, но дали това въобще е възможно или вместо усилване на отбранителните способности на държавите на континента ще донесе повече несигурност, т.е. повече стратегически рискове. Възможната смяна на администрацията във Вашингтон също представлява неопределеност (риск) от висок ранг и ще провокира в още по-голяма степен дискутирането на темата за евентуални европейски въоръжени сили и предизвикателствата пред трансатлантическите отношения – притеснението от бъдещите стъпки на евентуална нова републиканска администрация вече дори не е скрито, а явно се обсъжда сред държавите в Европа.

Времето когато Европа живееше в условията на сигурност и сравнително висока степен на определеност за рисковете на бъдещето, политическите и отбранителните въпроси е отминало. Остава неясно дали колективните системи ще продължат да бъдат основа за осигуряване на нашата сигурност или ще се търси друго решение – ако все пак инструментите на колективната отбрана са общо разбиране за постигане на синергетичен ефект на отбранителните способности на участващите в колективната отбрана, то каква колективна система е необходима – трансатлантическа, континентална или успоредно съществуване на две системи.

1. НАДПРЕВАРАТА ПРИ КОЛЕКТИВНИТЕ СИСТЕМИ ЗА СИГУРНОСТ

Виждането за създаване на европейски въоръжени сили се обосновава с това, че обединение на въоръжените сили предлага потенциал за консолидиране на способностите на държавите-членки на Европейския съюз (ЕС), по-координиран и стабилен отговор на предизвикателствата, рисковете и заплахите за сигурността – постепенно се установява Общата политика за сигурност и отбрана на ЕС.

Реалността на днешния ден обаче е различна – понастоящем ЕС разчита в голяма степен на националните армии на отделните държави членки, които може да нямат достатъчно способности и гъвкавост, необходими за ефективно справяне със съвременните предизвикателства в областта на сигурността. Мнозина политици вярват, че чрез обединяване на ресурси и експертен опит една европейска армия би могла да засили способността на ЕС да възпира агресия, да реагира при кризи и да провежда мироопазващи операции както в рамките на своите граници, така и извън тях. Същевременно необяснимо би било, при наличие на работеща система за колективна

отбрана в лицето на НАТО, да се полагат множество усилия, да се направят значими разходи за създаване на дублираща структура, която географски покрива една и съща територия. На пръв поглед е налице противоречие – по време на война в Европа всяко усилие за укрепване на отбранителните способности е повече от желано, но от друга страна – именно по време на война изграждането на нова система за колективна отбрана би било ненужно разходване на средства и изместване на фокуса от основните рискове за континенталната сигурност.

Войната срещу Украйна провокира подобен начин на разсъждение, т.е. стремеж на някои европейски държави да направят стъпки към нова форма на колективна отбрана. Съгласно изследване на Eurobarometer от 2022 г., използвано от Европейския парламент (European Parliament, 2022), огромното мнозинство от гражданите на ЕС (81%) подкрепят общата политика за отбрана и сигурност. Около 93% са съгласни, че държавите трябва да действат заедно, за да защитават територията на ЕС, а 85% смятат, че сътрудничеството в областта на отбраната трябва да се засили на равнище ЕС.

2. ПОЛИТИЧЕСКИТЕ ЗАЯВКИ И РЕАЛНОСТИ

Италианският външен министър Антонио Таяни на 07.01.2024 г. направи изявление, че ЕС трябва да създаде своя собствена обединена армия, която би могла да играе роля в поддържането на мира и предотвратяването на конфликти. Според неговото мнение, изразено в интервю (Capurso, 2024) по-тясното европейско сътрудничество в областта на отбраната е приоритет: „ако искаме да бъдем миротворци в света, се нуждаем от европейска армия. А това е основна предпоставка, за да можем да провеждаме ефективна европейска външна политика“. Всъщност това становище е отговор на очакванията на гражданите на ЕС по отношение на общи въоръжени сили. Сред изследователите по темата се открива становище, че „що се касае до трансатлантическата връзка, анализът посочва, че развитието на ОПСО е улеснено както от дистанцирането на НАТО от въпросите на чисто европейската сигурност, така и от породената необходимост за търсене на нова роля за ЕС като важен участник в международната политика“ (Берчев, 2022, с. 191). Това становище е правилно и логично, тъй като и към настоящия момент отдалечаването на НАТО от въпросите на европейската сигурност е сред основните притеснения на политиците в ЕС.

Съгласно данни от изследване на YouGov от м. април 2022 г. (European University Institute, 2022), подкрепата за интегрирана европейска армия е нараснала. В същото изследване се достига до извод, че е налице подкрепа в изследваните седемнадесет държави. На

въпроса „бихте ли подкрепили или се противопоставили на създаването на интегрирана европейска армия“ болшинството респонденти изразяват подкрепа. Изводът, до който YouGov достига е, че „подкрепата за интегрирана европейска армия нараства в голяма част от Европа след нахлуването на Русия в Украйна, въпреки че Гърция, Румъния и Унгария са забележителни изключения“ (Smith, 2022).

Още една политическа заявка е направена (в отговор на думите на Доналд Тръмп) от председателя на Европейския съвет Шарл Мишел на 11.02.2024 г. Малко по-рано Доналд Тръмп, на предизборна реч в щата Южна Каролина, отбелязва че не би защитил съюзник в НАТО, който не плаща за своята сигурност и би окуражил противниците да правят каквото пожелаят. Отговаряйки на тези думи, Шарл Мишел заявява: „Напротив, те отново подчертават необходимостта ЕС спешно да продължи да развива стратегическата си автономност и да инвестира в отбраната си. И да запазим нашия Алианс силен“ (Reuters, 2024). Това изказване на Шарл Мишел съдържа в себе си два важни елемента – от една страна заявка за поддържане единството на НАТО, а от друга – много по-интересният елемент, че в отговор на политиката на бъдеща републиканска администрация може *спешно* да се развие проект за значителна европейска отбранителна автономия. Думите на Шарл Мишел може да се четат в насока, че европейския политически елит не желае да вреди на единството на Алианса, но в отговор на действията на бъдеща републиканска администрация – може да развие проекта за европейски въоръжени сили.

Въпреки посочените по-горе политически заявки и изследвания, намираме се далеч от европейски въоръжени сили. Дори нещо повече – дублирането на структури за колективна отбрана ще ни доведе до повече несигурност. Населението на Европа очаква да чуе призив за европейска отбрана, за повече гаранции и самостоятелност и се страхува от намаляване на американската ангажираност в сигурността на Европа. Политическите партии са готови да поднесат на избирателите този наратив, но далеч не са готови да го изпълнят. Противоречието е ясно видимо, тъй като една бъдеща колективна европейска отбрана ще изисква огромни финансови ресурси, ще породи повече въпроси и ще генерира несигурност – точно обратното на това, което избирателите искат в навечерието на изборите за Европейски парламент през м. юни 2024 г. Иначе казано – войната срещу Украйна генерира страх сред избирателите и провокира стремеж към колективна сигурност, но не отчита съществуващата вече структура на НАТО.

Как да четем резултатите от посочените изследвания – като стремеж към повече сигурност. Респондентите разбират, че фрагментацията на отбранителната инфраструктура на Европа често води до дублиране на усилията, неефективност при разпределението на

ресурсите и различия във военните способности между държавите-членки на ЕС. Евантуална европейската армия би предложила примамливата идея за рационализиране на командните структури, стандартизиране на процедурите по възлагане на обществени поръчки, унифициране на въоръжението и оптимизиране разходването на (винаги) ограничените финансови ресурси. Идеята за централизиране на вземането на решения и отбранителното планиране в ЕС има своята логика, но е само стремеж – само дългогодишна мечта на европейските общества още от началото на 50-те години на XX век (дори преди създаването на Европейската общност). Мечта за постигане по-голяма синергия и ефективност при справянето с общите предизвикателства пред сигурността, като същевременно се увеличи максимално стойността на инвестициите в отбрана на целия континент. Въпросът е, че постигането на тази политическа мечта е много трудно (дори невъзможно) в настоящите условия. Двойните усилия в подкрепа на сигурността, от една страна – ефективно укрепване на НАТО, а от друга – създаване на евентуални европейски въоръжени сили, са ненужни, скъпи и създават риск да намалят ефективността на НАТО, а успоредно с това и риск да доведат до неефективна европейска отбрана. Открива се противоречие – в споменатото изследване на YouGov (European University Institute, 2022) е зададен въпрос „доколко, ако изобщо, смятате, НАТО е важна за отбраната“ – повечето респонденти смятат, че НАТО е организация, която е „много важна“ или „относително важна“ за националната отбрана. Изводът е, че след руското нахлуване в Украйна европейците са по-склонни да смятат, че НАТО е „много важна“ организация за националната сигурност. Това е противоречието – висока подкрепа за евентуална европейска армия, но успоредно с това и НАТО е оценена като „много важна“ организация. Обяснението на противоречието сред респондентите е стремежът на европейските граждани към повече сигурност, т.е. искат повече инструменти за управление на военния риск – за намаляване на степента на неопределеност по отношение на външната сигурност.

Същевременно цената на стремежа за укрепване на колективната отбрана е решаващият фактор – далеч не всички съюзници в НАТО изразходват 2% от БВП за отбрана (само 11 държави от 31 са достигнали този праг), т.е. идентифицира се желание за повече сигурност чрез колективна система за отбрана, но не се инвестира достатъчно в такава, въпреки че рисковете и заплахите са ясно видими и усещането за несигурност у европейските граждани е увеличено. Трудно за всеки политик в ЕС е да обоснове необходимостта от по-големи отбранителни разходи (особено преди избори), но е лесно да се заявява, че е нужна европейска армия, без обаче да се посочва, че тя ще изисква дори по-големи разходи от тези за укрепване на НАТО.

3. РИСКОВЕТЕ ЗА НАТО И ЕВРОПЕЙСКАТА СИГУРНОСТ ПРИ СЪЗДАВАНЕ НА ЕВРОПЕЙСКИ ВЪОРЪЖЕНИ СИЛИ

Предвид посоченото по-горе, възпиращ фактор за създаването на европейски въоръжени сили е цената, т.е. необходимите инвестиции, които държавите от ЕС следва да направят, но това съвсем не е най-главният фактор. Основният фактор е политическата и икономическа нецелесъобразност.

Дълбоко ненужната (но възможна) конкуренция между НАТО и евентуална нова европейска отбранителна структура е всъщност политическата причина да не може да се създадат европейски въоръжени сили. Не е обосновано, при война на континента, да се създава допълнителен риск от дублиране и конкуренция на колективни системи за отбрана, т.е. деформация на търсения ефект на синергия и вместо засилване на архитектурата на сигурността в Европа да се постигне отслабване на отбранителните способности. НАТО вече предоставя утвърдена през годините система за колективна отбрана и сътрудничество в областта на сигурността. Създаването на отделна европейска армия ще доведе до нови командни структури, логистика и отбранителна инфраструктура (споделена с НАТО или под самостоятелно командване). Това успоредно съществуване ще резултира в ненужни разходи и оперативна неефективност, което в крайна сметка ще подкопае европейските отбранителни усилия.

Създаването на европейска армия може да доведе до фрагментация и конкуренция между европейските нации (националните въоръжени сили), дори и декларираната цел да е насърчаване на по-голямо единство и сътрудничество. Въпросът е вече изследван в доктрината като направеното заключение описва именно това разделение „към вътрешните фактори, оказващи влияние върху развитието на ЕПСО/ОПСО, трябва да се посочат исторически базираните различия между основните членове на Съюза относно европейската сигурност и по-специално отбраната. В единия край на противоположните възгледи се позиционират т. нар. „атлантисти“ – държави като Обединеното кралство, които подкрепят първенството на НАТО, като признават необходимостта от по-голяма координация на външната политика. Те са против всяко прехвърляне на компетентност по въпросите на сигурността на ЕС. За тях отбраната е изключително работа на НАТО, като в тази рамка обаче има място за изграждане на по-силен „европейски стълб“ в сътрудничество, а не в конкуренция със САЩ. В другия край са държавите водени от Франция, или т. нар. „европеисти“, които се присъединяват към логиката на европейската политическа интеграция като естествено следствие от европейската интеграция и за тази цел подкрепят

включването на отбранителен компонент, въпреки че в рамките на тази група мненията варират – доколко отбранителният компонент може да бъде автономен от НАТО“ (Берчев, 2022, с. 8).

Вместо да консолидира отбранителните способности в единна, сплотена рамка, отделна европейска армия може да доведе до разпространението на коренно различни и вероятно противоречащи си национални политики за отбрана. Тази фрагментация ще отслаби единството и солидарността в НАТО, а вероятно ще доведе и до особено негативни политически последици, като например поява на двустранни трансатлантически договори за отбрана, т.е. **ерозия на колективния елемент на сигурността в полза на билатералния**. Илюстрация на посоченото е сценарий, който условно може да бъде наречен „Less USA in European security“, т.е. по-малко ангажиране на САЩ с европейската сигурност, при евентуално встъпване в Белия дом на нова републиканска администрация в началото на 2025 г. Това може да провокира стремеж на някои европейски държави към сключване на двустранни договори със САЩ за гарантиране на собствената си отбрана – именно това ще е **най-тежкият удар по идеята за колективна сигурност** (независимо под каква организационна форма – трансатлантическа или изцяло европейска).

Друг риск, който може да бъде идентифициран при възгледите за създаване на европейска армия е негативно въздействие върху политическите отношения между съюзниците в НАТО. НАТО служи като крайъгълен камък на трансатлантическата сигурност от десетилетия и всяко развитие, което потенциално би могло да подкопае единството и ефективността на Алианса, би било сериозна причина за безпокойство. Това може да доведе до намаляване на сътрудничеството, което потенциално ще отслаби по-широката архитектура на сигурността в евроатлантическия регион.

Рискът от неяснота на целите – какви биха били целите на бъдещата европейска армия (извън очевидната цел за защита от териториалната цялост), остава неясно. Една обща европейска армия ще представлява съчетание на част от въоръжените сили на държавите от ЕС, вероятно комбинирано със своеобразен „европейски чл. 5 от Вашингтонския договор“. Едва ли това е нужно, тъй като дублирането с НАТО ще бъде неизбежно – сигурността на Европа не следва да се гради на дублиране на способности, а на нарастване на способности. Предлагащите идеята за европейска армия не влизат в конкретика за отношенията ѝ с НАТО, ролята ѝ при функционирането на съществуващите колективни отбранителни структури, както и за това кой ще взема стратегически решения за действие. Тази неяснота е път към несигурност и потенциално припокриване в районите на операциите на НАТО, което потенциално усложнява цялостното

планиране на отбраната. Не бива да се пропуска и, че различните военно-политически съюзи може да доведат до напрежение в собствените въоръжени сили и да създадат риск от обособяване на „елитарни групи във ВС с политически амбиции, изказвания и претенции“, т.е. създаване на предпочитания сред личния състав на въоръжените сили и поставяне под съмнение на политическата целесъобразност на решенията на държавното ръководство (Михайлов, 2024).

Рядко се набляга на факта, че НАТО е ядрен съюз, т.е. притежаващ способности за поразяване на противника с ядрено оръжие, за което извършва специфично ядрено планиране, но бъдеща европейска армия няма да може да изгради такива способности за ядрено възпиране. Дори и Франция да стане основа на бъдеща европейска армия (това е спорен въпрос, заслужаващ отделен анализ), то нейните ядрени способности са недостатъчни за ядрено възпиране на противници, които имат далеч по-голям потенциал и ядрени носители, които могат да достигнат територията на цяла Европа. Иначе казано – бъдещата европейска армия няма да може да извършва ефективно ядрено съдържане, а ще разчита основно на обединение на конвенционални способности. Ако вземем под внимание и факта, че към настоящия момент около 90% от личния състав на НАТО в Европа е съставен от европейци, то тогава става видно, че бъдеща европейска армия няма да донесе нещо качествено ново. На практика би се получило своеобразно „европейско НАТО“, но с намалени способности за ядрено възпиране. Посоченото по-горе доказва, че създаването на европейска армия е само политически наратив, но не и реално необходима стъпка. Аргументите против създаването на нова европейска структура са много – изброихме само някои от тях, но това не означава, че няма необходимост от нарастване на отбранителните способности – изследванията за мнението на европейските граждани го доказват.

4. ИНДУСТРИАЛНИ БАРИЕРИ ЗА СЪЗДАВАНЕ НА ЕВРОПЕЙСКА АРМИЯ

Анализът защо европейска армия не е необходима не бива да пропуска обстоятелствата и защо тя е индустриално невъзможна. Вероятно една от причините за невъзможността за създаване се крие в отбранителната индустрия на европейските страни (не на Европа като цяло, а именно на отделните европейски държави). Ако бъде създадена европейска армия, това може да има значителни последици за европейските компании за производство на въоръжение и военно оборудване. Създаването на европейска армия ще доведе до засилена конкуренция сред европейските производители. Ако членове на ЕС консолидират своите отбранителни способности под единна

европейска структура, ще има промяна в предпочитанията и критериите за възлагане на обществени поръчки за закупуване на въоръжение. Това ще е фактор за засилена конкуренция между европейските компании, които ще се борят за възлагане на договори. Новосъздадена европейска колективна отбрана ще се стреми да хармонизира стандартите, възможностите и изискванията за съвместимост на оборудването, а това може да доведе до промени в търсенето на определени видове военно оборудване, т.е. ще има малко на брой печеливши победители и много губещи компании при търговете.

В условията на отбранителен пазар с нов мощен купувач (евентуална европейска армия), европейските отбранителни компании ще следва да се реструктурират, за да останат конкурентоспособни. Това ще доведе до сливания, придобивания или реструктуриране в рамките на отбранителната индустрия – победителите в обществените поръчки ще получат достъп до нови пазари и възможности, докато други могат да се сблъскат със сериозни предизвикателства или загуби – финансови или на работни места. Индустрията не желае това, държавите-членки не желаят да жертват индустриалната си база в името на бъдеща хармонизация и уеднаквяване на поръчките по възлагане на отбранителни доставки.

Не бива да се забравя, че евентуално създаване на европейска армия може да повлияе на експортните пазари за европейските отбранителни продукти (главно въоръжение). Ако фокусът се измести към задоволяване на нуждите на европейска армия и хармонизиране на отбранителните способности сред държавите-членки, може да има промени в динамиката на износа на отбранителна техника. Компаниите, които разчитат в голяма степен на международните пазари за своите продукти, могат да се сблъскат с предизвикателства, ако приоритетите на европейската армия се разминават с традиционните им експортни пазари. Възможен е и обратният процес – доставчик на въоръжение за евентуална европейска армия да изтъква това като конкурентно предимство (на принципа „аз бях избран“) и да рекламира своите изделия на други континенти.

Описаното по-горе позволява да се заключи, че военната индустрия на държавите от Европа няма да има интерес от създаване на един мощен купувач, който да избере и приеме на въоръжение само един тип техника по нови критерии, а производителите на други видове техника да останат без купувачи или да разчитат само на експорт. В обобщение, създаването на европейска армия ще доведе не само до предизвикателства за европейските компании за производството на въоръжение, но и до директни рискове от намаляване на приходите и редуциране на персонала, което прави европейската армия

индустриално невъзможна. Не бива да се пропуска и въпросът за сериозните дисбаланси във военно-индустриалните способности на държавите от ЕС – производственият капацитет на Франция, Германия и Италия е далеч по-голям от този на другите държави от ЕС.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Военно-политическите реалности в Европа налагат да се извърши промяна на системите за защита на сигурността – колективната отбрана е необходимост, но правилният път за постигане на европейските амбиции в отбраната (Hartwig-Peillon, 2022, p. 12) е не да се започне изграждането на изцяло нова система, а нарастване на усилията, насочени към по-големи способности, т.е. тяхното фокусиране, а не изместване.

Вместо полагане на много политически, организационни и финансови усилия, насочени към далечен проект, европейските нации следва да се съсредоточат върху две неща. На първо място – укрепване на собствените си отбранителни способности и на второ място – увеличаването на приноса си към действащата система за колективна отбрана – НАТО. Чрез приоритизиране на инвестициите в критични отбранителни способности, оперативна съвместимост и споделяне на тежестта в рамките на Алианса, европейските държави могат да постигнат далеч по-ефективен и координиран подход към гарантиране на сигурността и отбраната, без да са необходими допълнителни нови и скъпи структури. В заключение, в подкрепа на изложеното, може да се посочи извод, направен на проведената Конференция за сигурност (YouTube, 2024) в Осло на 07.02.2024 г. – адм. Роб Бауер заявява, че времето не е наша страна. Действително е така, войната срещу Украйна налага укрепване на колективната отбрана чрез НАТО, а не разпиляване на усилията към създаване на дублираща структура – времето наистина е ключов фактор и ресурс, който следва да се използва внимателно и целенасочено.

ЛИТЕРАТУРА:

- Берчев, Д. (2022). *Обща политика за сигурност и отбрана на Европейския съюз*, Фабер, Велико Търново. ISBN 978-619-00-1498-0 // Berchev, D. (2022). *Obshta politika za sigurnost i otbrana na Evropeyskiya sayuz*. Faber, Veliko Tarnovo. ISBN 978-619-00-1498-0
- Михайлов, А. (2024). Контраразузнавателна дейност за противодействие на опит за преврат, организиран от въоръжените сили. *Годишник на Академия на МВР*, 34/2023. София: АМВР. // Mihaylov, A. (2024). *Kontrarazuznavatelna deynost za protivodeystvie na opit za prevrat, organiziran ot*

- vaorazhenite sili. *Godishnik na Akademiya na MVR*, 34/2023. Sofiya: AMVR.
- Capurso, F. (2024, January 07). *Tajani: Un errore candidare i leader alla Ue. A Bruxelles serve un solo presidente*. La Stampa. https://www.lastampa.it/politica/2024/01/07/news/tajani_un_errore_candidare_i_leader_alla_ue_a_bruelles_serve_un_solo_presidente-13977608/
- European Parliament. (2022). *Defence: is the EU creating a European army?* <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/security/20190612STO54310/eu-army-myth-what-is-europe-really-doing-to-boost-defence>.
- European University Institute. (2022). *SOU and Solidarity*. YouGov. https://d3nk13psvxxpe9.cloudfront.net/documents/EUI_YouGov_-_EU_Politics_and_Solidarity_-_Defence_2022.pdf
- Hartwig-Peillon, R. (2022). *The European Army project: the answer to the Union's strategic shrinkage?* EU Monitor, Europeum Institute for European Policy, p. 12. <https://europeum.org/data/articles/eu-monitor-en.pdf>
- Reuters. (2024, February 12). *Trump's NATO comments draw scorn, White House calls them 'unhinged'*. <https://www.reuters.com/world/european-officials-criticize-trumps-nato-comments-2024-02-11/>
- Smith, M. (2022, May 05). *Support for EU army grows across Europe following Russian invasion of Ukraine*. YouGov. https://yougov.co.uk/international/articles/42386-support-eu-army-grows-across-europe-following-russ?redirect_from=%2Ftopics%2Finternational%2Farticles-reports%2F2022%2F05%2F05%2Fsupport-eu-army-grows-across-europe-following-russ
- YouTube. (2024, January 31). *The Leangkollen Security Conference 2024 - NATO 75 - past, present, and future*. YouTube. Retrieved February 05, 2024, from <https://www.youtube.com/watch?v=TBLBgkDVFzM>